

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПАРЛАМЕНТСЬКА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

ДЗК

Випуск 5/4

2015 р.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК НАДБАННЯ
ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКОГО ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЙОГО
РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ
КУЛЬТУРИ

*(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та
неопублікованими документами за 2014–2015 рр.)*

Громадянське суспільство як один із найбільш значних ціннісних культурологічних феноменів є надбанням загальнолюдського цивілізаційного процесу. Завдяки ефективному функціонуванню цього так званого „третього сектору” політика будь-якої країни стає прозорішою, адресною та зрозумілою суспільству.

Під визначенням „громадянське суспільство” сьогодні розуміють сукупність громадських утворень, об’єднаних специфічними економічними, соціальними, етнічними, культурними, або ж іншими інтересами, які реалізуються на засадах свободи та демократії. Досягаючи розвитку на базі добровільних ініціатив, новацій і самої енергії громадянського суспільства, останнє знаходиться поза сферою впливу держави, проте здатне будувати з нею повноцінні правові відносини. Таке суспільство породжує компетентну й ефективну владу і водночас контролює її [1].

У рамках демократичного устрою держава і громадянське суспільство завжди заінтересовані в партнерстві. Так, держава зі свого боку створює належні умови для забезпечення свободи думки і слова, вільного вираження поглядів, переконань, свободи об’єднань, зборів, участі громадян в управлінні державними справами та місцевому самоврядуванні, а розвинуте громадянське суспільство, своєю чергою, стає запорукою успішних демократичних процесів і сталого розвитку країни [2].

В Україні громадянське суспільство стало невід’ємною складовою суспільного буття, засобом державотворення, важливим чинником внутрішньої та зовнішньої політики. Про важливість утвердження такого суспільства як гарантії свого демократичного розвитку свідчить ціла низка законів, які регулюють

різні складові політики нашої держави щодо сприяння його розвитку. Не варто також забувати, що історичний процес становлення громадянського суспільства, зазвичай складний і суперечливий, охоплює тривалий період еволюції сучасної цивілізації і має свої закономірності, спільні для багатьох країн. Проте кожна держава вносить щось особливе, характерне саме для неї.

Головними ознаками, які характеризують громадянське суспільство сучасної України, є, з одного боку, достатня розвиненість його інститутів, зокрема до них можна віднести благодійні організації, професійні та творчі спілки, громадські засоби масової інформації, політичні партії, які не пройшли до влади, релігійні об'єднання, самоврядні територіальні громади тощо, а з іншого – надзвичайно високий рівень громадської активності населення. Специфіка поточної ситуації полягає також у тому, що зараз у нашій країні відбувається двоєдиний процес формування і громадянського суспільства, і правової держави – суспільство в цьому випадку виступає у ролі своєрідного фундатора правової демократичної держави, впливаючи на прийняття спільних рішень на засадах загального, рівного виборчого права [3, 4].

Цінність правової держави полягає в утвердженні принципу суверенітету народу, визнанні його джерелом будь-якої влади, в гарантованості прав і свобод особи, підпорядкованості державних структур правовим нормам. Найбільш значним поступом України як держави, що прагне верховенства права і демократичних свобод, стала Революція Гідності та політичні перетворення 2013–2014 рр. У ці важкі, але героїчні часи було подолано значну кількість стереотипів. Один із них – успадкований ще з радянських часів погляд на національне життя як тотожне етнічному, а також сформовані уже в часи незалежності уявлення про асоціальність та аполітичність пересічних українців на кшталт „моя хата скраю” – риси характеру, яка начебто створювала непереборні перешкоди на шляху політичного єднання нації. Тож Майдан розвіяв ще донедавна поширений песимізм щодо можливості національної інтеграції усіх мовних та етнічних груп в Україні на політичній основі, відтоді найбільшою цінністю постала сама нація та її демократичний розвиток [5].

Примітно, що український політичний діяч, історик, історіософ, соціолог, публіцист, теоретик українського консерватизму В. К. Липинський, діяльність якого припадає на кінець XIX–початок XX ст., чи не першим серед європейських філософів почав розробляти теорію модерної нації – як концептуальну альтернативу панівному тоді розумінню нації, якого дотримувався, зокрема, Д. І. Донцов, також український філософ, публіцист, політичний діяч, засновник теорії інтегрального націоналізму, – як етнічної спільноти, об'єднаної кровною спорідненістю, походженням від одного предка, історичною долею, віросповіданням, мовою й звичаями. Це і є принципи етнічного націоналізму.

На противагу цим поглядам В. К. Липинський вважав головним у формуванні нації відчуття людиною „територіального патріотизму” й солідарності з усіма постійними жителями своєї країни. І саме такий підхід було покладено невдовзі в сучасний концепт громадянської (політичної) нації – спільноти громадян певної країни, які незалежно від етнічного походження визнають цю країну своєю, мають рівні соціальні й політичні права і спільне бачення її минулого й майбутнього.

Відповідно націоналізм, стверджував В. К. Липинський, є двох видів – „державотворчий і державоруйнівний”. Зміст їхній – зрозумілий. Тож вчений переконував, що Україні потрібен саме перший, тоді як його опонент уважав, що другий. Слова В. К. Липинського актуальні й нині: „Коли ви хочете, щоб була Українська Держава, ви мусите бути патріотами, а не шовіністами. Що це значить? Це значить насамперед те, що ваш націоналізм мусить спиратися на любов до своїх земляків, а не ненависть до них за те, що вони не українські націоналісти”. Вважається, що на початку минулого століття філософ Липинський із цими поглядами випередив свій час.

Світова спільнота для своєї самоорганізації сприйняла принципи сутнісно нової суспільної ідентифікації – основаної на інституті громадянства, а не на етнічній ідентифікації. Саме таке трактування, такий зміст поняття „нація” й стали концептуальною основою заснування Ліги Націй, а пізніше – Організації Об’єднаних Націй. Націй, а не держав чи етносів, націй-громадян, а не представників етнічних спільнот. Тож в основі розвитку дійсно прогресивного суспільства лежить творення громадянської нації на принципах політичної, організаційної, моральної єдності. У випадку українських громадян – єдності Заходу і Сходу, Центру і Півдня України [6].

Отже, в свідомості широкого загалу наша країна сьогодні є демократичною державою, яка здатна до самоорганізації населення і захисту своїх прав. Вона динамічно розвивається і сповідує європейські цінності. Разом із тим конституційне закріплення основних інститутів та принципів демократії – це лише один з багатьох кроків на шляху модернізації української нації. В суспільстві назріло чітке розуміння того, що подальший розвиток інститутів громадянського суспільства має вирішальне значення не тільки для позитивних наслідків демократизації, а й для рішучих перетворень в усіх без виключення сферах суспільного життя, усвідомлення, що в умовах всеосяжних трансформаційних процесів, які наразі тривають в Україні, необхідна консолідація усіх прогресивних сил та суттєве посилення ролі інститутів громадянського суспільства, які співпрацюватимуть з державою заради спільного блага, зокрема, піднімаючи на поверхню болючі проблеми в гуманітарній сфері та беручи активну участь у вирішенні складних питань культурної політики.

Серед іншого, сьогодні як ніколи важливо спрямувати зусилля держави на суспільну інтеграцію та національну консолідацію, досягнути суспільного консенсусу в розумінні цих питань; подолати не просто суперечливі, а взаємовиключні уявлення про перспективу культурного розвитку української нації в нових умовах та про особливості її руху до нації громадянської. Адже, як було зазначено раніше, громадянська нація є третім, найвищим рівнем консолідації, який переводить розмову з площин внутрішньої і зовнішньої політики, налагодження соціальних зв'язків через інститути політичного і громадянського суспільства у площину культури. Втім формування нації потребує згоди щодо культурного стрижня, який зробить такі зв'язки можливими й забезпечить культурну інтеграцію спільноти. Більше того, він піднесе її на вищий щабель згуртованості та самоусвідомлення, аніж той, що його дають політична спільнота та громадянське суспільство України [5].

На превеликий жаль, культурна політика в Україні й досі не стала пріоритетом у розвитку, водночас її консолідуюча сила могла б вивести Україну з сьогоденного конфлікту або навіть не допустити його.

Про це та інше говорив Директор Українського центру культурних досліджень (УЦКД), голова правління центру розвитку „Демократія через культуру”, експерт Ради Європи з питань культурної політики О. А. Буценко під час брифінгу, що відбувся 22 вересня 2014 року в Українському кризовому медіа-центрі. На його думку, сьогодні найважливіше – знайти те, що об'єднує всіх громадян, що проживають в Україні.

Під час спілкування з пресою свою думку з приводу неефективної внутрішньої культурної політики нашої держави висловив інший спікер – професор політології, експерт з подолання конфліктів, фахівець у питаннях міжкультурного діалогу та примирення Р. Вільсон, який прибув в Україну з Північної Ірландії, що само по собі досить символічно. Серед недоліків він зокрема назвав спекулювання мовним питанням та деякі інші гострі міжкультурні протиріччя.

На противагу таким упущенням було наведено й позитивний приклад – місто Мелітополь Запорізької області, де по-новому будуються взаємовідносини між владою та громадянським суспільством, і де проблеми вирішують шляхом діалогу між різними групами.

Історія питання сягає 2008 року, коли Мелітополь став першим від України учасником європейської програми „Інтеркультурні міста”. Загалом ця мережа налічує близько 60 міст по всій Європі. У 2007 році Рада Європи ухвалила документ, що базується на європейських цінностях, під назвою Біла книга з міжкультурного діалогу. Під ним підписалися всі країни-члени Ради Європи. О. А. Буценко, який разом із своїм колегою Р. Вільсоном нещодавно побував у Мелітополі, при нагоді зауважив, що дуже цікаво було спостерігати, як місто,

де проживає 157 тис. осіб і близько 100 національностей, раніше орієнтоване на Росію, об'єдналося під українським прапором і всі мешканці чітко заявили, що вони – українці.

Спиряючись на ці факти, доповідачі дійшли висновку, що в Україні народжується культура нового народу, незалежно від походження чи віросповідання. Але для того, щоб відчутти зміни від втілення культурної політики на рівні міста необхідно не менше десяти років, тому що такі зміни – це дуже тривалий процес. Директор УЦКД зокрема вважає, що сьогодні необхідно принаймні визначити середньострокові та довгострокові пріоритети і провести серйозну роботу над помилками минулої політики у цій сфері [7].

Важливим завданням культурної політики постає формування толерантності, поваги до прав людини, вміння долати стереотипи, знаходити компроміс. А оскільки діалог між державою та представниками різних спільнот є можливим винятково за умов комунікації, відкритості, взаємного розуміння і підтримки, для цивілізованого розвитку нашої країни необхідно створити надійний, ефективний і гармонійний механізм їх взаємодії та взаємозбагачення.

Відомо, що в нашій державі живуть представники 130 національностей, які додають розмаїтих барв до етнічного портрету нації. Тож, коли у червні 2014 року в столиці проходив II Всеукраїнський форум національних меншин „Ми – єдиний народ”, його учасники – представники національних меншин України – не оминули увагою той факт, що у нас в країні всі національності живуть однією сім'єю.

Зрозуміло, що необхідність проведення такого форуму обумовлена останніми подіями в державі. Так, за словами першого заступника голови міжнародної громадської організації „Інтернаціональний союз” О. Харченка, формальна причина російської агресії проти України – ніби порушено права її російськомовної спільноти. Але цього не було, немає й бути не може. Його слова підтримала голова правління цієї громадської організації Л. Абрамович, наголосивши, що громадянське суспільство не допустить міжнародних конфліктів. Також, на її думку, національні меншини не повинні лише вимагати уваги до себе, потрібно працювати і на державу. Громадська організація „Інтернаціональний союз”, зі свого боку, буде пропагувати, як і раніше, цінності толерантності та поваги до інших культур, національностей та релігій, щоб запобігти виникненню міжнародних, міжрелігійних та інших можливих конфліктів.

На заході були присутніми представники центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, дипломати й представники міжнародних організацій в Україні, члени та керівники громадських організацій, що представляють нацменшини та корінні народи України. За результатами форуму було ухвалено рекомендації керівництву країни щодо невідкладних заходів з

реалізації державної етнонаціональної політики, серед них, зокрема, затвердження законів „Про Концепцію державної етнонаціональної політики України” та „Про національні меншини в Україні” в його новій редакції [8].

Попри зовнішню агресію, притаманна українцям толерантність до різних національностей та культур є незмінною. Саме такої думки Віце-прем'єр-міністр – Міністр культури України В. А. Кириленко стосовно стану етнонаціональної політики в державі.

Про важливість розвитку мережі громадських організацій, зокрема таких, що приділятимуть увагу міжнаціональним відносинам та захищатимуть права етноспільнот, розповів очільник профільного міністерства під час парламентських слухань на тему „Роль, значення та вплив громадянського суспільства на формування етнонаціональної політики єдності в Україні”, які відбулися 11 березня 2015 року у Верховній Раді України за участю народних депутатів України та представників громадських об'єднань національних спільнот України.

Тема слухань є особливо актуальною в Україні, оскільки саме на проблемах етнонаціональних спільнот намагаються спекулювати вороги незалежності нашої держави.

На глибоке переконання В. А. Кириленка, громадські організації повинні грати ключову роль у розробці нової Концепції етнонаціональної політики. Загалом, національні спільноти в Україні впливають на рішення влади на усіх можливих рівнях, зокрема, вони широко представлені у громадських радах при органах виконавчої влади.

Ця думка знайшла підтвердження в промові запрошеного до участі в парламентських слуханнях Р. Тагієва, Голови Асамблеї Національностей України та Президента Об'єданого Конгресу Азербайджанців, який констатував відсутність в Україні утисків за мовною чи національною ознакою. Більше того, українці мають усі шанси стати справжньою політичною нацією, вважає він, якщо побудують громадянське суспільство, яке делегуватиме своїх представників до влади.

Взяти до уваги досвід Ізраїлю запропонував Надзвичайний і Повноважний Посол цієї держави в Україні Е. Белоцерковський, наголосивши серед іншого на ключовій ролі волонтерського руху. Незалежно від національності, вважає Посол, кожна людина – це ще один ресурс для країни. На цьому будуються відносини держави та індивіда.

Виходячи із пріоритетності порушеної проблематики та нагальності провадження державної об'єднуючої політики у поліетнічному, багатоконфесійному українському суспільстві, учасники парламентських слухань напрацювали рекомендації та визначили конкретні дії держави та громадських організацій у цьому напрямі [9, 10].

Вибудовувати етнонаціональну політику так, щоби в Україні запанували мир і спокій покликана Рада міжнаціональної злагоди при Кабінеті Міністрів України. Установче засідання нового дорадчо-консультативного органу відбулося у Будинку Уряду 14 серпня 2014 року. Йдеться про пошук інструментів і механізмів злагоди між державотворчою українською нацією, всіма національними меншинами, корінними народами з метою удосконалення етнополітики та її нормативно-правової бази.

У роботі Ради беруть активну участь урядовці та представники національних спільнот, науковці й експерти громадянського суспільства, аби внести свої пропозиції щодо формування збалансованої етнополітики. Зокрема, до складу нового органу включено представників Міністерства культури, Міністерства освіти і науки, Міністерства соціальної політики, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства закордонних справ та інші; представники всіх спільнот, які мають інституційовані громадські представництва; представники Інституту політичних та етнонаціональних меншин ім. І. Ф. Кураса НАНУ, Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича, Інституту державного права ім. В. М. Корецького, Українського католицького університету, Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, Інституту соціології, Національного інституту стратегічних досліджень. Також до складу Ради входять представники чотирьох об'єднань національних меншин.

За результатами першого засідання Ради міжнаціональної злагоди було прийнято рішення створити чотири робочі групи: інституційного, законодавчого, ресурсного забезпечення та європейського виміру етнополітики [11].

Друге засідання Ради відбулося 5 березня 2015 року під головуванням Віце-прем'єр-міністра – Міністра культури України В. А. Кириленка. Його учасники обговорювали нагальні питання, які турбують суспільство, а зокрема керівників національних громад України. Це, насамперед, питання економічні, соціальні та гуманітарні – від них залежить сьогодні активність інститутів громадянського суспільства.

У заході взяв участь Голова Асамблеї Національностей України та Президент Об'єданого Конгресу Азербайджанців України Р. Тагієв. У своєму виступі він підбив підсумки роботи Асамблеї Національностей України за рік, зокрема було відзначено міжнародну діяльність у складі Асамблеї Діаспор Світу (США) та Союзу Європейських Національних меншин (FUEN, Німеччина). Результатами співпраці стала практична допомога Україні з боку неурядових організацій з різних куточків світу.

Важливою складовою роботи організації є гуманітарна допомога для людей в зоні проведення АТО. Це практична допомога медичним обладнанням та

медикаментами, фінансова підтримка для придбання першого в Україні військового мобільного госпіталю, турбота про поранених бійців – такі основні напрями діяльності Асамблеї.

Багато уваги приділялося питанням щодо запобігання проявам расової та національної дискримінації, ксенофобії, антисемітизму. Проведено значну кількість круглих столів, конференцій, основною метою яких було вироблення стратегії забезпечення рівних прав та свобод для представників усіх етносів України.

Під час свого виступу Р. Тагієв окремо акцентував увагу на необхідності консолідації громадянського суспільства задля збереження миру та злагоди в Україні.

Тож, підсумовуючи роботу другого засідання Ради, В. А. Кириленко зазначив, що Асамблея є на сьогодні втіленням справжньої роботи громадської організації, яка на практиці доводить ефективність свого існування [12].

Державна політика в сфері формування інститутів та організацій громадянського суспільства передбачає посилення їхньої взаємодії з органами публічної влади, запровадження громадського контролю та проведення регулярних консультацій з громадськістю. Це здійснюється, зокрема, за рахунок створення комунікаційних майданчиків для обговорення певних проектів, залучення експертів і фахівців неурядових організацій для їх розробки [13].

Так, неоціненну роль відіграють громадські організації національних меншин у розробці стратегічно важливих документів. Приміром, 10 березня поточного року відбулося засідання Комісії з міжнаціональних відносин Громадської Ради при Міністерстві культури України, на якому представники держави та громадськості обговорювали проекти Концепції державної етнополітичної політики та Стратегії української гуманітарної політики [14].

На сьогодні прийняття низки законодавчих актів дозволяє говорити про розширення правового поля для взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства. Серед основних інструментів їх взаємодії можна зазначити такі: консультації з громадськістю, участь у спільних органах (громадські ради), спільних робочих групах (складаються із представників органів виконавчої влади, законодавчої влади, місцевих органів влади) тощо.

На загальнодержавному та місцевому рівнях інститутів громадянського суспільства застосовують доступ до публічної інформації (інформаційні запити), звернення до депутатів, органів державної влади, участь у громадських слуханнях, проведення громадських експертиз, участь у реалізації політики через конкурси соціальних проектів (так зване соціальне замовлення) [15].

Одним із таких комунікативних майданчиків для демократичних сил, представники яких все активніше втручаються у культуротворчі процеси, є

згадана вище Громадська Рада при Міністерстві культури України, сформована 8 липня 2014 року. Цей публічний орган діє на підставі Постанови Кабінету Міністрів України № 996 від 03.11.2010 „Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” [16].

З початку 2015 року Міністерством було проведено численні консультації з громадськістю стосовно ключових питань культурної політики.

Так, обговорення стосовно реформування законодавства у сфері охорони культурної спадщини відбулося за участі фахівців міністерства та представників пам'яткоохоронної громадськості. Принциповими новаціями законопроекту стали децентрація та дерегуляція, збільшення вимог до розміщення зовнішньої реклами в ареалі пам'яток національного та всесвітнього значення. За підсумками дискусії було прийнято рішення представити законопроект на розгляд широкої громадськості у червні [17].

Іншу зустріч, цього разу з представниками мистецьких кіл, волонтерами та активістами, було присвячено розробці програми мистецьких заходів, спрямованих на підтримку учасників АТО та жителів прифронтових територій. Міністерство також повідомило громадськість про створення Координаційної ради, яка складається з представників мистецьких кіл та активістів, які організують та беруть участь у мистецьких заходах в зоні АТО.

Розвиток національних музеїв та заповідників став темою зустрічі з керівниками музейних закладів, експертами галузі, фахівцями музейної справи з усієї України. Присутній на нараді Віце-прем'єр-міністр – Міністр культури України В. А. Кириленко закликав музеї та заповідники запровадити європейські підходи в роботі. Вже найближчим часом буде розроблено нові критерії ефективності роботи музейних установ, що враховуватимуть кількість відвідувачів та проведених екскурсій, якість наукової роботи та обсяги зароблених коштів.

Також високопосадовець поставив завдання перед музейними працівниками організувати спеціальні програми реабілітації та відпочинку для бійців АТО та членів їхніх родин: безкоштовні відвідини музеїв та заповідників, туристичні маршрути містами України та спеціальні екскурсії.

У ході зібрання керівники музеїв та заповідників озвучували найбільш актуальні проблеми галузі. Всі пропозиції щодо стратегії її розвитку увійшли в окремий підсумковий документ за результатами наради [18].

Станом на сьогодні Міністерство культури впроваджує декілька реформ галузі, про які Віце-прем'єр-міністр – Міністр культури України повідомив під час наради з представниками мистецьких кіл та діячами культури, присвяченої виробленню окремої стратегії та реалізації галузевих реформ щодо введення

спеціального збору на розвиток українського кіно та впровадження контрактної форми оплати для працівників театрів і концертних організацій.

Він додав, що Міністерство активно залучає до роботи мистецьку спільноту та громадськість, зокрема вона контролюватиме розподіл всіх коштів, що виділяються з держбюджету на мистецькі проекти.

Участь в обговоренні стратегії реформ культури взяли театральний режисер С. Мойсєєв, журналіст О. Вергеліс, директор Національного історичного музею Т. Сосновська, пам'яткоохоронець М. Соловійова, голова Громадської ради при Мінкультури Б. Кожушко, арт-менеджер В. Кадигроб, співачка М. Бурмака, кінокритик А. Куріна, голова Української бібліотечної асоціації І. Шевченко та інші.

Було також вирішено, що для подальшої розробки стратегії реформ діячі культури та експерти об'єднуються у декілька робочих груп за конкретними напрямками реформування: кіно, театри, музеї, бібліотеки тощо [19].

Щоб створити умови в громадсько-політичному просторі для діалогу різних сил і секторів суспільства, що сповідають різну ідеологію, всебічно підтримати ідею громадянського миру, 16 квітня 2015 року Мінкультури презентувало попередній варіант проекту Довгострокової стратегії розвитку української культури для подальшого обговорення серед широких кіл громадськості.

Документ підготувала робоча група експертів та фахівців у галузі культури. Координацію розробки проекту здійснювала дослідницька інституція Міністерства культури – Український центр культурних досліджень. До участі в презентації було запрошено відомих експертів, науковців, ЗМІ, а також представників мистецьких кіл, серед яких кінорежисери О. Санін, М. Слабошпицький, А. Сейтаблаєв, Р. Балаян, письменники В. і Д. Капранови, співачка М. Бурмака, лідер гурту „Хорея козацька” Т. Компаніченко та інші.

Реформування сфери культури – одне з головних завдань не лише гуманітарної політики, а й соціально-економічного розвитку держави. Воно складне і багатопланове. Представлений проект – це спроба визначити й запропонувати для обговорення головний напрям змін культурної сфери впродовж довготривалого періоду, а також план дій і конкретні кроки на першому етапі реалізації стратегії, яка передбачає, зокрема, досягнення п'яти основних далекосяжних цілей: визнання провідної ролі культури у побудові майбутнього України; забезпечення державної підтримки культурного розмаїття; підтримка, поширення та збереження національного культурного продукту; посилення ролі культури в соціально-економічному розвитку країни; забезпечення державної підтримки інноваційних, креативних індустрій сьогодення.

Проект побудовано на принципах демократичності, прозорості (через залучення громадськості до публічних обговорень, громадських та експертних рад), децентралізації управління культурою та розраховано на 10 років. Його реалізація передбачає 2 етапи. На першому створюватимуть передумови для досягнення довгострокових стратегічних цілей, робитимуть конкретні кроки у таких напрямках: культурна спадщина, музейна і театральна діяльність, розвиток кіно, бібліотечна справа й розвиток читання, сучасне мистецтво, мережа культури, науково-освітня робота, комунікаційно-суспільна діяльність.

Мета стратегії – забезпечення провідної ролі культури у побудові майбутнього держави. Вона наголошує на об'єднуючій ролі української культури в національному розвитку. Серед її пріоритетів – модернізація системи фінансування та економічної підтримки культури, створення інноваційних фондів, модернізація управління галуззю, сприяння створенню національного культурного продукту. В. А. Кириленко наголосив, що очолюване ним Міністерство прагне узагальнити всі пропозиції, щоб остаточний варіант винести на затвердження уряду. Орієнтовно це планують зробити у вересні поточного року [20].

Сьогодні, як ніколи раніше, суспільству потрібний розвиток громадської ініціативи, який має базуватися на ідеях культурного розвитку України на перспективу. Саме тому в 2014 році Мінкультури надало підтримку на конкурсній основі 15 культурно-мистецьким проектам, які було розроблено дев'ятьма інститутами громадянського суспільства, що мають всеукраїнський статус: Всеукраїнською громадською організацією „Єврейський форум України” – Міжнародний театральний фестиваль „Мандруючі зірки” та посібник по вивченню мови їдиш; Всеукраїнською молодіжною громадською організацією „Молода Просвіта” – Кобзарський фестиваль „Гей, вдарте в струни кобзарі”

та культурно-мистецька програма „Обніміться, брати мої”; Всеукраїнською громадською організацією „Всеукраїнське суспільне об'єднання „Георгія” – Х фестиваль нового грузинського кіно та історико-культурне видання „Журнал „Сакартвело”; Всеукраїнською молодіжною громадською організацією „Асоціація „КВН України” – Всеукраїнський культурно-мистецький конкурс для творчо обдарованих дітей та молоді „Жарт-птиця”; Всеукраїнською громадською організацією „Союз підприємців поляків України” – видання журналу „Handel RU” та газети „Вільність і закон”; Всеукраїнською молодіжною громадською організацією „Республіканський культурно-освітній центр „Молодь України” – VI Всеукраїнський молодіжний мистецький фестиваль „Кобзареві джерела”, IV Всеукраїнський молодіжний історико-етнографічний фестиваль „Богуслав”; Всеукраїнською молодіжною громадською організацією „Європейська інтеграція” – Свято польської культури в Україні; Всеукраїнською громадською організацією „Народна академія творчості інвалідів” – Всеукраїнський фестиваль

творчості інвалідів „Ми діти твої, Україно” (за результатами проведення фестивалю видано літературно-поетичну збірку творів інвалідів „Ми діти твої, Україно! ”); Всеукраїнською молодіжною громадською організацією „Соціальний вектор” – Всеукраїнська культурно-мистецька акція „Ми – одна родина” та інтерактивний проект розвитку сучасних форм естрадного мистецтва „Фестиваль „Країна У”.

Міністерство культури України щиро подякувало всім інститутам громадянського суспільства за те, що в скрутний для України час вони не змінили свою активну громадянську позицію щодо реалізації важливих для держави культурних проектів і знайшли можливість для їх здійснення на належному рівні [21].

Рівноправними партнерами України мають стати громадські організації українців за кордоном. Так, на думку заступника Міністра культури А. М. Вітренка, співпраця з українцями за кордоном має бути посилена створенням інноваційної Державної програми розвитку культурних зв'язків із закордонним українством. Причому, в новій програмі представники закордонного українства повинні розглядатися не лише як об'єкт уваги держави, але і як суб'єкт такої співпраці [22].

А нещодавно Мінкультури оголосило про ініціативу створення Українського Інституту Тараса Шевченка, розмістивши на власному сайті проект його Концепції для отримання пропозицій і зауважень з боку громадськості. Створення інституції подібного типу закладе механізми для співпраці громадянського суспільства та держави у справі просування української культури за кордоном та забезпечення її присутності у світовому культурно-інформаційному просторі.

Концепцію Інституту було напрацьовано з урахування досвіду Польщі, Німеччини, Великої Британії та інших країн, які мають авторитетні центри з просування національної культури у світі. Науковці-автори концепції, спираючись на аналіз досвіду цих країн, дійшли висновку, що оптимальний підхід полягає в об'єднанні зусиль держави, бізнесу, культурної та наукової громадськості не лише власної країни, але й країн партнерів.

Розробником Концепції виступив Український центр культурних досліджень. Згідно із запропонованою Концепцією Український Інститут буде створено як неурядову організацію мережевого типу. До речі, про необхідність відкриття таких інститутів у світі вже давно точилися розмови серед широких кіл громадськості [23].

Партнерство в рамках Меморандуму про співпрацю між Міністерством культури України та Українською бібліотечною асоціацією (УБА) є важливим прикладом конструктивної співпраці держави та громадянського суспільства. В

такий спосіб Українська бібліотечна асоціація долучилася до розробки стратегічних напрямів розвитку бібліотечної справи.

Меморандум було підписано 21 листопада 2014 року з метою забезпечення інноваційного розвитку публічних бібліотек та налагодження процесів демократизації і доступу громадян до інформації. У рамках програми партнери сприятимуть: створенню умов для впровадження спільних програм і проектів; внесенню змін до законодавчих, нормативних документів; залученню і використанню фінансових, кадрових, інтелектуальних ресурсів; розробці та використанню професійних програм підвищення кваліфікації працівників бібліотек тощо.

Діяльність УБА, спрямована на розробку документів, що можуть бути покладені в основу майбутньої стратегії реформування та подальшого розвитку бібліотечної галузі та бібліотечної справи в цілому, розпочалася ще у березні 2014 року з підготовки колективного документа – інформаційної довідки „Стан, проблеми та напрями реформування бібліотечної мережі України”. У вступній частині довідки серед іншого вказано, що бібліотечна мережа потребує низки комплексних системних організаційних, структурних і технологічних змін згідно з сучасними загальносвітовими тенденціями. Реформування має також враховувати потреби особи, окремих громад, держави й передбачати відповідальність органів влади. Про це йшлося, зокрема, під час проведення ініційованих УБА громадських обговорень, які відбулися у більшості областей України в 2011–2013 роках.

А вже у червні–вересні ініціативна група УБА у складі президента І. О. Шевченко, віце-президентів Т. І. Вилегжаніної та В. С. Пашкової, виконавчого директора Я. Є. Сошинської, членів асоціації О. М. Бруй та О. В. Воскобойнікової-Гузевої залучалася до спільної роботи з Міністерством культури України щодо вироблення спільного бачення концептуальних засад, на яких має будуватися майбутня стратегія розвитку бібліотек України.

В основу такого бачення було покладено інтегрований підхід, що поєднує секторальну частину (галузеву), тобто місце бібліотек у загальному полі культури, а також здатності до системних змін бібліотек різного відомчого підпорядкування; територіальну частину (просторову), тобто спрямованість на нову архітектуру бібліотечної мережі з урахуванням моделей, найбільш прийнятних і необхідних для розвитку окремих територій, активізації місцевих соціально-економічних ініціатив; управлінську частину, тобто застосування єдиних підходів до формування і реалізації бібліотечної політики, системи стратегічного планування і прогнозування, оптимізації законодавчої, нормативно-правової бази діяльності бібліотек, забезпечення сталого і прогнозованого фінансування.

Базовими документами, що визначили загальний підхід до бачення концептуальних засад, які мають бути покладені в основу майбутньої стратегії, стали Конституція України, національне законодавство, резолюція Генеральної Асамблеї ООН зі сталого розвитку (2012 р.), положення Європейської Конституції та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

У листопаді 2014 року робоча група УБА спільно з фахівцями Мінкультури за підтримки програми „Бібліоміст” провела триденне робоче засідання, що дозволило визначити проблеми, які потребують першочергового розв’язання, сформулювати пріоритети участі бібліотек у суспільних перетвореннях та забезпеченні прав і свобод людини, а також напрями їх реалізації та очікувані результати [24, 25].

Коаліційною угодою одним із пріоритетних завдань визначено підвищення обороноздатності Української держави, реформування Збройних сил з урахуванням сучасних воєнних викликів і загроз національним інтересам та набутого бойового досвіду під час АТО.

Важливою складовою високого рівня бойової й мобілізаційної готовності військ є морально-психологічний стан військовослужбовців, що забезпечується патріотичним вихованням, підвищенням освітнього рівня військовослужбовців, організацією їх змістовного дозвілля. Одним із чинників формування й розвитку особистості є читання. Науковими дослідженнями доведено, що процес читання впливає на розвиток інтелекту, світогляду, вольових якостей, комунікативної компетентності. Тому заохочення читання у Збройних Силах України сприятиме формуванню високодуховної та моральної особистості українського воїна.

Враховуючи актуальність питання, Міністерство культури України в березні 2015 року ініціювало Всеукраїнську акцію зі збору книжок до бібліотек військових частин Збройних сил – „Бібліотека українського воїна”. Координатором виступила Національна парламентська бібліотека України. Заходи в рамках акції реалізовується на громадських засадах. Мета – сприяти бойовому духу, підтримати патріотизм українських воїнів та надавати можливості для самоосвіти та змістовного дозвілля.

Тож, у бібліотеках по всій країні збиратимуть кращі зразки вітчизняної та світової художньої літератури в перекладі українською мовою, науково-популярні видання з історії Української держави, її культури, Збройних сил тощо і передаватимуть їх у бібліотеки військових частин ЗСУ. „Бібліотека українського воїна” реалізовуватиметься на постійній основі.

Співкоординаторами виступили обласні універсальні наукові бібліотеки, Публічна бібліотека ім. Лесі Українки міста Києва. У ході акції до участі також залучатимуться бібліотеки сфери управління Міністерства культури України,

публічні бібліотеки усіх регіонів України, громадські організації, зокрема Українська бібліотечна асоціація, Українська асоціація видавців та книгорозповсюджувачів, волонтерські організації, видавці, користувачі публічних бібліотек, пересічні громадяни [26].

Сьогоднішня Україна живе в надзвичайних умовах, які, не залишаючи осторонь нікого, політизують усі сфери життя громадян. Революція Гідності, окупація Криму та військові дії на Сході сьогодні цілковито визначають умови існування українського суспільства. Відтак постала нагальна потреба в критичному осмисленні та деміфологізованій оцінці ситуації, вироблення яких потребує публічних обговорень тих явищ, що стали тлом суспільного життя українців.

Таку можливість у листопаді минулого року отримали відвідувачі серії дискусійних заходів „Між революцією та війною” (у рамках програми Мінкультури „Взаєморозуміння”), підготовлених Центром візуальної культури (ЦВК) у співпраці з українською версією часопису „Політична критика” (Krytyka Polityczna, Польща).

Заснований 2008 року як громадська ініціатива, що діє на основі колективної добровільної роботи, ЦВК з того часу провів понад 150 наукових та дискусійних заходів за участі українських та міжнародних науковців, а також близько 20 художніх виставок. Запропоновані цього разу дискусії стосувалися тем біженців, окупації, насильства, біополітики війни, тероризму, „сірої зони АТО” та актуальних прикладів територій без визначеного міжнародного статусу. В обговореннях брали участь українські інтелектуали, активісти та журналісти [27].

Минуло вже більше року з часу доленосних для України подій, що отримали назву Євромайдан або Революція Гідності – подій, що якісно змінили наше суспільство.

З 28 листопада 2014-го по 22 лютого 2015 року в Національному центрі народної культури „Музей Івана Гончара” тривав інтерактивний виставковий проект „Творчість свободи: (р)еволюційна культура Майдану”.

Цього разу активісти, музейні фахівці, представники громадських організацій та органів державної влади об’єднали свої зусилля задля збереження пам’яті про ці події та розвитку громадських практик, започаткованих революцією Гідності. Так виникла ініціатива „Музей Свободи / Музей Майдану”.

В основі виставки саме мистецька складова Майдану, як важлива „зброя” протестного руху, спроби стихійного вияву народної творчості, що проявилася в екстремальній ситуації. У ці найпекельніші часи потужно проявила себе українська громада – народ з різних куточків України. Люди приносили свої ідеї, які знаходили своє втілення в музейних експонатах.

Відвідувачам пропонувалося також пройти віртуальний тур „Майдан 3D”, поділитися спогадами на „Сцені історій” або залишити власні думки та відчуття на стіні „Голосів відвідувачів”, надіслати лист Поштою Майдану, почитати книжки з Бібліотеки Майдану, чи навіть самим долучитися до створення живописного полотна.

Загалом програма проекту передбачала дискусійні зустрічі, кінопокази, концертні виступи, перфоманси і флешмоби, сліповери, майстер-класи, презентації видань і громадських ініціатив, виготовлення дітьми медіа-продукту, підтримку воїнів у зоні АТО, збір експонатів та ідей для майбутнього Музею Свободи / Музею Майдану – саме він має стати майданчиком для діяльності громадських ініціатив, для осмислення цього досвіду і творення громадянського суспільства [28, 29].

Неможливо обійти увагою новий, народжений енергією самого Євромайдану громадський рух, що об’єднав режисерів, операторів та кінематографістів в проекті по створенню українського короткометражного документального кіно „Babylon’13”. За словами учасників творчої групи, які безоплатно і майже у щоденному режимі знімали кіноісторію Євромайдану, їхній проект – це територія фіксації подій українського громадянського протесту, висвітлення перших рішучих кроків громадянського суспільства.

А почалося все зі створення короткого відео „Prologue”, записаного на Михайлівській площі в Києві 30 листопада 2013-го року. Митців у ті часи об’єднало переконання, що через документальне кіно можна змінювати уявлення людей про навколишню дійсність, про стан речей. Так, для одного з учасників групи, її продюсера та художнього керівника, режисера В. Тихого, кінопроект є способом створення модерної культурної реальності України. Але, щоб там не було, під час зйомок і подій, що відбувалися у центрі столиці нашої батьківщини, він відчував себе громадянином, а потім вже – кінематографістом, активістом. Цю думку підтримує його колега по кіноцеху. Режисер та оператор-постановщик І. Сауткін вважає, що „Babylon’13” – це, в першу чергу, громадянська ініціатива, спосіб боротьби, а не просто творчий проект, адже незалежно від того, чи увімкнена камера, митці є учасниками історичних подій. Це надихає їх і змушує так чи інакше залучатися до подій навколо.

Першочергове в роботі учасників об’єднання – мотивувати глядача долучитися до важкої роботи над майбутнім. Другорядною функцією „Babylon’13” є хроніка, що має історичний інтерес, оскільки всі герої реальні люди, а історії справжні, зафіксовані. Тож кожен окремий фільм – це щонайменше спроба занурити глядача у певний емоційний стан, а всі роботи разом – велика історія змін у суспільстві [30, 31].

Сьогодні здається дивним, яким чином велика маса людей, далеких від політико-філософських дискусій, у процесі спільної політичної дії збагнули, що нація – це не люди однакового етнічного походження, і не ті, хто говорить однією мовою, адже можна говорити державною мовою і служити ворогам Батьківщини, а можна вживати декілька мов, і бути її відданими дочками та синами. Нація – це насамперед справжні громадяни держави, які незважаючи на відмінності соціального статусу, етнічного походження, регіону проживання, мови, якою зазвичай розмовляли тощо, виявили політичну волю бути господарями у своїй країні, спільно захищати свої права і свої цінності. Тобто, поняття „нація” раптово й відразу набуло політичного, громадянського змісту.

Українська нація постала як полікультурна спільнота із загальною політичною ідентичністю, що надбудувалась – у процесі та внаслідок участі у масовій громадянській акції – над етнічними, мовно-культурними, регіональними ідентичностями людей, що брали в ній участь. Як тут не згадати пророче твердження французького історика та політичного діяча першої половини ХІХ ст. А. де Токвіля про те, що громадянська участь – великий просвітник і великий об’єднувач. Це той суспільний клей, який здатний із розрізнених груп творити єдину спільноту.

На відміну від попереднього періоду, коли „бал правив” олігархат, держава і громадянське суспільство в післяреволюційній Україні мають спрямувати зусилля на суспільну інтеграцію та національну консолідацію. Не менш важливо досягнути суспільного консенсусу в розумінні цих питань, подолати не просто суперечливі, а взаємовиключні уявлення про перспективу розвитку української етнічної нації в умовах незалежності та про особливості її руху до нації громадянської [5].

Історичний розвиток нашої держави має багато ознак модернізації, що здійснюється поряд із розвинутими країнами. На сьогоднішній день відбувається процес приведення всіх суспільних інститутів та процесів у відповідність до норм розвинутої цивілізації, що знаходить свій прояв у формуванні засад правової держави та громадянського суспільства. Від темпів і напрямів розвитку громадянського суспільства залежатиме можливість нової інтеграції, передумовою якої є близькість процесів і ступінь зрілості національних громадянських суспільств. А завдяки модерній культурній політиці Україна зможе зробити власний вагомий внесок у розбудову спільної європейської сім’ї [32].

Список першоджерел

1. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/-411.htm.
2. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>.
3. Громадянське суспільство в Україні в умовах розбудови правової демократичної державності http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_1/-visnik_st_11.pdf.
4. Корнієнко В. О. Актуальні проблеми держави і права” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v29/42.pdf>.
5. Громадянська нація: сутність, шляхи і стадії її формування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://political-studies.com/?p=527>.
6. Крюков В. Замість етнічної державності – громадянська нація / Віталій Крюков // День. – 2012. – 2 груд.
7. Олександр Буценко: Сьогодні найважливіше – знайти те, що об’єднує всіх українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uckd.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1%3Abucenkooleksandr&catid=9%3Aseminary-kategoriya&Itemid=49&lang=en.
8. Петрушенко М. Наша країна – одна родина / Микола Петрушенко // Уряд. кур’єр. – 2014. – 24 черв. – С. 4.
9. Одне з пріоритетних завдань Уряду – збереження міжнаціонального миру та злагоди – В’ячеслав Кириленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/399345?search_param.
10. Молодь Ужгородського університету побувала у Верховній Раді України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/studenti_uzhnu_pobuvali_u_verkhovnij_radi_ukrajini/2015-03-18-2138.
11. Одне з пріоритетних завдань Уряду – збереження міжнаціонального миру та злагоди – В’ячеслав Кириленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/399345?search_param.
12. Друге засідання Ради міжнаціональної злагоди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jewishkiev.com.ua/novosti-fonda/druge-zasidannya-radi-mizhnatsionalnoji-zlagodi.html>.

13. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
14. 10 березня відбулося п'яте засідання Комісії з міжнародних відносин Громадської Ради при Міністерстві культури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/-398443?search_param.
15. Громадянське суспільство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://loda.gov.ua/old/oda/hromadyanske-suspilstvo>.
16. Щорічний звіт Громадської Ради при Міністерстві культури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article>
17. У п'ятницю за участю Віце-прем'єр-міністра – Міністра культури В'ячеслава Кириленка відбулася нарада з напрацювання нової редакції закону „Про охорону культурної спадщини” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://artnews.in.ua/news/ukraine/3381-v-chervn-bude-prezentovana-nova-redakciya-zakonu-pro-ohoronu-kulturnoyi-spadschini.html>.
18. Розробка програми мистецьких заходів, направлених на підтримку учасників АТО та жителів прифронтових територій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/389947>.
19. Стратегування та реалізація реформ у сфері культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/-395610>.
20. У Міністерстві культури презентовано попередню редакцію Довгострокової стратегії розвитку культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/402537search_param.
21. В 2014 році Мінкультури надало підтримку 15 культурно-мистецьким проектам [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/387111?search_param=%D0%
22. Формування позитивного іміджу України через можливості українців за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/382398>.
23. В Києві презентували журнал „Театр вільної України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/-publish/article/380079?search_param_archPublishing=1.
24. Меморандум про співпрацю [між Міністерством культури України та Українською бібліотечною асоціацією : інформація] // Культура і життя. – 2014. – 21–27 листоп. – С. 2.

25. Мінкультури та Українська бібліотечна асоціація підписали Меморандум про співпрацю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ula.org.ua/ua/news/2962-minkultury-ta-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-pidpysaly-memorandum-pro-spivpratsiu>.

26. Міністерство культури України ініціювало всеукраїнську акцію по збору книжок до бібліотек військових частин Збройних сил – „Бібліотека українського воїна” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/399873>.

27. Центр візуальної культури запрошують на серію дискусійних заходів „Між революцією та війною” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/379394?search_paramhDocarc h=1&searchPublishing=1.

28. Музей Майдану буде створюватися у співпраці з громадськістю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/-publish/article/391633Forum=1&searchDocarc>

29. Виставковий проект “Творчість свободи: (р)еволюційна культура Майдану” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/-mincult/uk/publish/article/379649>

30. „Сильніше, ніж зброя” з 27 листопада в кінотеатрах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/-publish/article/379184?search_param

31. Обличчя #BABYLON’13. Люди, які творять кіно протест [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/13/-152023/view_print/.

32. Розвинене громадянське суспільство як ознака демократичної правової держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khoda.gov.ua/upload/gromadyanske-susplstvo-ukr.doc>.

Матеріал підготувала

Шлепакова Т. Л.,
голов. бібліограф
відділу наукового аналізу
і узагальнення інформації

Комп’ютерне опрацювання та редагування **І. Г. Піленко**

Підписано до друку 26.05.2015. Обл.-вид. арк. 1,25. Б/т. Зам. 57. Безплатно

Ротапринт НІБ України, Київ–1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12